

HTG Mälumäng 2009/2010

I voor

Küsimused: Madis Hurt (MH), Ants Siim (AS), Kaarel Siim (KS), Jaak Sõnajalg (JS), Uku – Laur Tali (UT), Kristiina Tomasson (KT), Eveli Verev (EV)

I Estica

1. See linn on seal igal aastal toimuva Hauka laada tõttu pälvinud Eesti laadapealinna nimetuse. Tuntumad seal võrsunud inimesed on Kaika nõid Laine Roht, Andrus Värnik ja Vahur Kersna. Just viimane on linna ja ümbritsevat maakonda kirjeldanud kui “jubedaimat provintsi, kus palgad kõige väiksemad, tööpuudus kõige suurem ja salaviinalebra hõljub kui Püha Vaim kuppelmaastiku kohal”. **Mis linn?**

2. See Elvas 1936. a sündinud taat on tuttav igale ALO TV andunud vaatajale. Küsitav on Poola kindrali järeltulija ja nii kandis ta 1943. a-ni tegelikult perekonnanime Wesowsky. Paljudele seostub tema nimi ansambliga “Suveniir”, mille asutajaliikmeks ta on. Muuhulgas on ta kirjutanud üle 300 laulu, avaldanud luuletusi ning audiokasseti pealkirjaga “Kraavi Sassi lobajutte”. Tuntud on ka tema muusikust poeg Peeter, kes oli üks Eesti esindajatest 2004. a. Eurovisioonil. **Kes?**

3. Pildil olev kunstiteos asub Tallinnas Nõmmel Glehni pargis. Algselt 1908. a. valminud, kuid peagi hävitatud kuju taastas 1990. a. Treffneri vilistlane Mati Karmin. **Küsime selle nime?**

4. Eesti rahvamütoloogias on see tegelane tuntud kui inimkäte poolt valmistatud olend, kes saab endale elujõu vanakurja kaasabil. Tema ülesandeks on kokku tassida varandust oma ahnele peremehele, kes omakorda on sõlminud lepingu vanakurja endaga, müües oma hinge. Küsitavaid olendeid mainitakse nt A. Kivirähki “Rehepapis”, samuti on tuntud Eduard Tubina samanimeline ballett. **Mis olend?**

5. Teile laulab endisest traktoristist muusikamees, kes enda sõnul viljeleb “kvaliteetset sülti”. Küsitava tunnustamine aasta meesartisti tiitliga auhinnagalal “Kuldne Plaat 2009” tekitas meedias väiksemat laadi sensatsiooni. **Kes?**

II Loodus

6. Riis on erakordselt tähtis toiduaine maailmas kattes inimkonna energiavajadusest viiendiku ja on Idamaades peamine toiduallikas. **Kuid küsiks umbes mitu riisitera võib saada ühest istutatud riisitaimest, ehk ühest kasvama pandud riisiterast?**

- a) 1,6
- b) 16
- c) 100
- d) 1000
- e) 1600

7. *In vitro* on üks ohtralt kasutatud ladina keelest tulenev mõiste mikrobioloogias. Selle tähendus viitab katsele elusorganismidega katseklaasis ehk kontrollitud (labori) tingimustega katsele. Kasutusel on ka teine ladina keelest tulenev mõiste, mida võib pidada mõiste *In vitro* vastandmõisteks. **Mis mõiste on kasutusel mikrobioloogias *In vitro* vastandina?**

8. See looduskaitseala asub Piibe jõe keskjooksul Järva, Jõgeva ning Lääne - Viru maakonna piirimaal. Selle pindala on 10110 ha ning loodud on ta 1985. aastal säilitamiseks iseloomulikke soid, soosaari ja karstiallikaid. Kaitsealal on rohkelt rabasid, soid, lodumetsi, järvi, ojasid, jõgesid ja samuti asuvad seal Norra-Oostriku-Võilingi allikad. **Mis looduskaitsealast käib jutt?**

9. See Eestis üliharuldane lind (*Coracias garrulus*) on tuntud oma eksootilise välimuse ja värvuse järgi, mis on siniroheline. Rahvasuus on teda kutsutud ka saksamaa vareseks, austria vareseks, jaapani vareseks, mandli vares, kesavares, laanelind. Varese nimetus on tulnud eeldatavalt eelkõige linnu suurusest, mis tõepoolest on haki mõõtu. **Mis linnust on jutt?**

10. Inimesed on oma loomakasvatuse ja aretusega suutnud ajaloo vältel ristata omavahel loomi ja saanud mõnikord ka huvitavaid tulemusi, näiteks kimääre. Tuntuimad kimäärid, kes on ka suguvõimelised on muul ja hinni, vastavalt siis mära ja eesli ning täku ja eesli ristandid. **Kuid mis nime kannavad loomad, kes on sebra ja eesli ristamisel saadud järeltulijad?**

III Ajalugu & Usk

11. Küsitava jaapani keelse sõna tähendus tõlkes on “jumalik tuul”. Algselt mõeldi selle all taifuune, mis 13. sajandil hävitasid kahel korral mongoli sõjalaevastiku ja päästsid niimoodi Jaapani vaenlase rünnaku alla sattumisest. Sõna sai aga uue ja üldtuntud tähenduse II maailmasõja ajal ja seekord hoopis kurikuulsamas mõttes. **Mis sõna?**

12. **Kes on need tuntud (praeguseks endised) riigijuhid?**

13. 2002. a maeti Uppsalas 26-aastane kurdi neiu Fadime Sahindal, kelle tappis tema isa, kuna soovis taastada perekonna au, mille Fadime oli rikkunud. ÜRO andmetel toimub iga aasta *circa* 1500 samalaadset mõrva. **Millega rikkus Fadime oma perekonna au?**

14. Tegemist on tuntud Rooma seitsmest künkast väiksemaiga. Oli Vana – Rooma ajal vanim usu- ja poliitikakeskus, eriti tuntud seal asunud kindluse poolest. Praeguse ilme sai suurelt osalt Michelangelo kavandite järgi. Just tema kavandite järgi muudeti sealne väljak 1536. a paraadväljakuks. Väljaku ümber paikneb mitu kunstimuseumi ja linnavalitsushoone. Hiljem hakati sama nimega kutsuma hooneid ja linnakeskusi nii Rooma riigi aladel kui ka mujal maailmas. Nii võib leida samanimelise ehitise ka Washingtonist USAs. **Mis kungas?**

15. Menora ehk seitsmeharuline küünlajalg on ühe rahva iidne sümbol ning on tänapäeval tuntud ühe usundi sümbolina. **Mis usund?**

IV Sport

16. Olümpiaajaloost saab tuua vaid ühe näite olümpiaalast, mida harrastades tapeti tahtlikult elusolendeid. 1900. aasta Pariisi OM-1 oli kavas ala, milles võitmiseks tuli tulistades tappa võimalikult palju ühe teatud liigi esindajaid. Kokku tapeti 300 isendit.

Küsime, mis liiki loomad sel viisil olümpiaajaloost osa võtta õnnestus?

17. See Rootsist pärit härrasmees on endale nime teinud paljude maailmatasemel jalgpalliklubide ning –koondiste peatreenerina. Teiste seas näiteks Benfica, Lazio, Manchester City ning Inglismaa ja Mehhiko koondiste lootsina töötanud mees asus sel suvel mõnevõrra üllatuslikult inglise tugevuselt neljandas liigas palliva Notts County spordidirektori kohale. **Kes?**

18. **Mis spordiala ühendab järgmisi klubisid:** Kobras, Kape, Koop, Lehola, Mercury, Orion, Peko, Võru, Tammed?

19. Esmakordselt Tartu Rattamaratonide 12-aastases ajaloos viidi seekordse ürituse raames läbi Euroopa meistrivõistlused maastikurattamaratonis. Rajal pedalisid üheskoos nii harrastussportlased kui tippratturid kokku 18 riigist. Esimesed kuus lõpetanud olid siiski eestlased. **Küsime 12. Tartu rattamaratoni võitja nime!**

20. Eestis küllaltki väikese populaarsusega pesapall on ametlik olümpiaala olnud viiel olümpial aastail 1992-2008. **Milline riik on pesapalli olümpieturniiridel esinenud kõige edukamalt, võites 5-st võimalikust olümpiakullast 3 ja jäänud 2 korda hõbedale?**

V Varia

21. Itaalia keeles *voglie*, hispaania keeles *antojos*, araabia keeles *wiham*. Kõikides nendes keeltes tähendab ta otsetõlkes “soove”. Nimelt rahvauskumuste järgi põhjustavad neid ema rahuldamata jäänud soovid raseduse perioodil. Hollandi keelne sõna moedervlekken (“ematäpid”) viitab aga arvamusele, et laps pärib need täielikult emalt. **Millega on tegu?**

22. Mõnedel andmetel maailma esimese majandusmulli alguseks loetakse 1593. aastat, kui aretati esimesed Madalmaade ilmastikuoludes hästi vastu pidavad küsitava taime sordid. Maania, mille tipphetkedel vahetati sorte isegi kinnisvara ja loomade vastu, lõhkes 1637. a. Sellele järgnenud nn mõõdukas depressioon mõjutas ka teisi Euroopa riike, kuid suurimaks kannatajaks olid siiski just Madalmaad. **Mis taim?**

23. Pildil on ühe Euroopa riigi pealinna vapp. Keskkel on näha merineitsi, kelle kuju (kohalikus keeles “Syrenka”) on juba alates keskajast olnud linna sümboliks. Kroon viitab aga maa kunagisele kuningriigi staatusele. **Mis linn?**

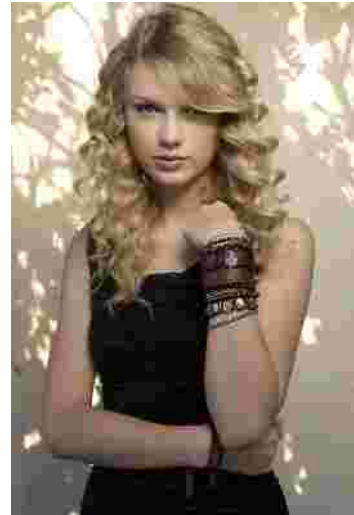
24. Küsime sündroomi, mille puhul ilmub pantvangi võetud inimene tema vangistajale lojaalsust ja poolehoidu, vaatamata viimase põhjustatud ilmsest ohust tema elule. Mõiste võeti kasutusele 1973. a. ühe pangaröövi järgselt, kus ohvrid muuhulgas tegutsesid aktiivselt vastu oma vabastamisele ja keeldusid hiljem ka tunnistusi andmast. **Mis sündroom?**

25. 2007. aastal valis ajakiri PC World Larry Page'i ja Sergei Brini kõige mõjukamateks inimesteks veebis. **Millega said tuntuks ja kindlasti ka väga rikkaks need kaks meest?**

VI Meelelahutus

26. **Kes on all olevatel pildil staarid?** Vasakpoolne on kehastanud C.S. Lewise romaani põhjal vändatud filmis prints, samuti võis teda ka hiljuti meie kinolinadel ajaloolises draamas „Kerglased kombes“ mängimas näha. All paremal näete aga üht 19- aastast ameerika popstaari, kes oli osaline hiljuti tublisti kõmu tekitanud intsidendis.

27. Tuntud filmisait rottentomatoes.com avaldas hiljuti dekaadi 100 halvima filmi edetabeli. **Missugune film oli teisel kohal?** Tegemist on 2008. aastal välja tulnud Jaapani õudusfilmiga Ameerika versioonis, režissööriks Eric Valette.

28. Kuulete üht 1937. aastal loodud kuulsat ameerika orkestrit, mis 40ndate alguses saavutas ääretult suure populaarsuse. **Kes oli selle orkestri looja ja juht ning mis on hetkel kõlava loo pealkiri?**

29. Suur osa eestlasi teab ja tunneb hästi Jaan Krossi romaani järgi lavastatud populaarset kodumaist sarja „Wikmani poisid“. Aastaid tagasi selgus aga, et nimetatud sari on populaarsust kogunud ka ühes suures välismaariigis, kus sinna sattunud kõrvalosatäitjat Meelis Paid koheldi kui täielikku staari, kusjuures ei lavastajal ega ka Jaan Krossil polnud sellest sinnamaani aimugi ning jõuti isegi kahtlustada sarja ebaseaduslikku müüki kõne all olevasse riiki. **Mis riigiga on tegu?**

30. **Kes on see piltidel olev oma ajastu suurkuju, kelle loomingut me siia maani väga kõrgelt hindame?**

VII Geograafia

31. Austfonna liustik on pindalalt suurim ja mahult teine liustik Euroopas. **Küsime, mis riigi territooriumile jääb see 8,105 ruutkilomeetrit hõlmav jäälahmakas?**

32. See unikaalne järvestik, kuhu kuulub 42 järve paikneb mattunud Vasavere ürgoru kohal ja selle järvestiku kaitseks on loodud maastikukaitseala. Sellest maastikukaitsealast saab alguse ka Vasavere jõgi. Järvedest väärivad mainimist Konsu järv (suurim), Suurjärv, Vasavere veehoidla (tehisjärv karjääris), Jaala järv, Kirjakjärv, Akna järv, Pannjärv. **Mis järvestikuga on tegu?**

33. Mis vabariigi lipp on pildil?

34. Laevateede lühendamiseks Kagu-Aasias on plaan rajada kanal, mis ühendab Andamani merd ja Tai lahte üle küsitava maakitsuse. Maakitsus ise ühendab Indohiina poolsaare põhiosa Malaka poolsaarega ning seda jagavad omavahel Birma ja Tai riigid. Küsitav geograafiline objekt peaks tuttav olema igale kogenud ristsõnalahendajale, kellel vaja mugavalt kolm ruutu ära täita. **Mis nime kannab kirjeldatud maakitsus?**

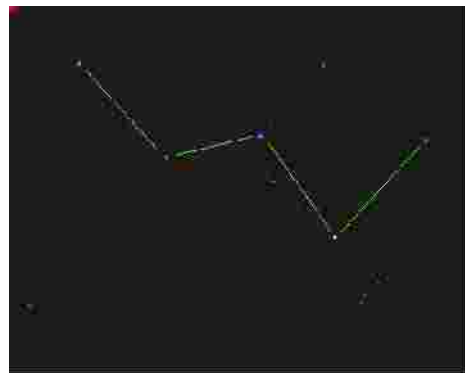
35. See Eesti jõgi on vaid 4,3 km pikk kuid päris suure läbivooluga. Jõgi on Emajõe esimeseks vasakpoolseks lisajõeks. Alguse saab ta Pedja jõe ja Põltsamaa jõe ühinemisel ja suubub lõpuks Emajõkke. **Mis jõega on tegu?**

VIII Teadus & Tehnika

36. Selle arvu kummardamine algas 1960ndatel Pomona kolledžis USAs, kui kohaliku matemaatikaprofessori "tõestuse" järgselt hakati uskuma selle märgatavalt suuremat esinemissagedust teiste arvudega võrreldes. Internetis on olemas lausa internetilehekülg, mis vastavat veendumust levitab. Kuigi ilmselt on tegemist järjekordse ameeriklaste jaburusega, toome siiski järgnevalt natuke tõestusmaterjali: just nii palju on prefektuure Jaapanis, harfil keeli, Jeesuse sooritatud imetegusid Uues Testamendis; nii mitme kraadi võrra on üksteisest eraldatud vähi ja kaljukitse pöörjooned. **Mis arv?** (täpne arv 2 p., ± 2 1 p.)

37. **Mis nime all tunneme vasakul olevat sõiduvahendit?** Näha on neid olnud ka juba Tartu tänavatel.

38. Rahvusvahelise astronoomia – aasta eriküsimus. Üleval paremal näete tuntud põhjataeva tähtkuju, mis on oma nime saanud ühe Etioopia kuninganna järgi. Legendi järgi tõsteti surmajärgselt taevasse nii tema, ta mees Kepheus, tütar Andromeda, tüdarta nahka pista soovinud merekoletis Ketos kui ka tütre päästja Perseus. **Kuidas on selle tähtkuju nimi?**

39. Kõrvaloleval pildil on 1877. a. püstitatud Ruhnu tuletorn. Lisaks sellele, et tegemist on Eesti ühe vanima metalltuletorniga, teeb ehitise eriliseks veel üks asjaolu: selle projekteerija. Suure tõenäosusega on tuletorni kavandi koostanud üks maailma ajaloo tuntumaid insenere (eluaastad 1832 - 1923). **Kes?**

40. Küsitav on üks kuulsamaid fossiile inimese evolutsiooni uurimise ajaloos. Umbes 40% ulatuses säilinud skelett avastati 1974. a. ja sai nime ühe biitlite laulu järgi, mis väljakaevamiste aegu teadlastel raadios taustaks mängis. Süstemaatiliselt kuulub ta liiki *Australopithecus afarensis* ja on seega ka kaasaegse inimese ehk *Homo sapiens*'i eelkäija. Olles ligikaudu 3,2 miljonit aastat vana, on ühtlasi tegemist varaseima fossiilse jäänusega, mille põhjal saab uurida kahel jala kõndimist. **Mis nimi?**

IX Poliitika & Kultuur

41. Prantsuse kirjanik Guy de Maupassant oli tulihingeline Eiffeli torni ehitamise vastane ning rajatis pälvis temapoolset kriitikat ka hiljem. Ometi räägib legend, et Eiffeli tornis asunud restoran oli kirjanikuhärra üks lemmiksöögipaiku. **Milline oli tema põhjendus?**

42. "Pärast uskliku inimesega kohtumist tunnen alati, et pean käsi pesema.", "Inimene võib vahetevahel valetada, kuid valega kaasnev näoilme räägib alati tõtt.", "Kurjadel meestel pole laule. - Kuidas on võimalik, et venelastel on laulud?" - Need tsitaadid pärinevad kuulsalt filosoofilt, kes suri aastal 1900 Weimaris. Tema tuntumad teosed on näiteks: "Ecco Homo", "Võimutahe", "Tragöödia sünd" ja "Teispool head ja kurja". **Kellega on tegu?**

43. **Kes on maali autor?**

44. Üleval paremal on kujutatud üks nn Beat Generationi ehk biitnike kolmest suuremast kirjanikust (eluaastad 1922-1969), kelle romaan "Teel" kuulub biitkirjanduse suurteoste hulka. See kirjanik proovis kirjutada võimalikult spontaanselt, et kirjutamine oleks justkui teadvustamatu, pooltransis kiire pihtimine trükimasinale. Truman Capote olla selle kirjaniku loomisviisi kohta öelnud: "Kirjutamine? Pole see mingi kirjutamine, see on vaid kirjutusmasinasse tagumine." **Kes oli see kirjanik?**

45. ... on keskaegses ebausustus vägagi mitmetähenduslik sümbol, mida seostatakse kurjuse, pimeduse, kire ja ahnusega, aga ka legendidega, kus ... -al oli otsmikul kalliskivi. Selle toksilised eritised võisid kas häda või imet teha – ja see seletab uskumuse, et ... kasutas põrguleent, mida keetsid kokku nõiad, kelle lähikondseteks neid peeti. **Mis olevus?**

X 2009

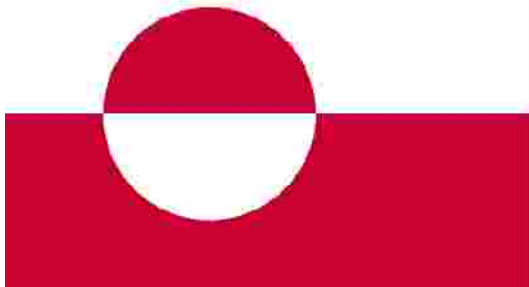
46. Küsitava kitarrifirma keskus asub Nashvilles ja nime on ta saanud oma asutaja järgi. Ettevõtte tuntuim kitarrimudel kannab sellel aastal meie seast lahkunud Les Pauli nime, kes oli pilli üks tuntumaid mängijaid. Kompanii allüksused valmistavad ka näiteks klavereid ja trumme. Tuntud Propelleri laulus „Helinälg“ palub vangistatud Karuks, et Nõgisto paneks just selle firma kitarrri koopia panti ja lunastaks ta välja. **Mis firma?**

47. **Kuidas nimetatakse vasakpoolsel pildil olevat paaditüüpi?** Pärast väljatahumist ühe puu tüvest antakse sellele sobiv kuju lõkete ning kuuma vee kaasabil. Osa selleaastase laulu- ja tantsupeo tulateekonnast möödus just sellel paadil.

48. Üleval parempoolsel pildil on näha ühe sellel aastal avatud mälestusmärgi makett. **Mida see kujutab?**

49. Kõrvalolev lipp kuulub ühele autonoomsele piirkonnale, mis käesoleval aastal tegi suure sammu edasi iseseisvuse suunas. Vastavalt läbi viidud referendumile astus sellel suvel ametisse regiooni oma valitsus, mille eesotsas on peaminister Kuupik Kleist. Samuti saavutas rahva emakeel, kalaallisut, ametliku riigikeele staatuse. **Mis piirkond?**

50. Küsime kuuldava muusikapala “I Want You Back” esitajat. Lugu kujunes tõeliseks hitiks ja pani aluse tollal (1969) veel 11 – aastase lapsstaari tähelennule. **Kes oli see paljuski traagilise saatusega laulja?**

Vastused

1. Antsla (MH)
2. Heldur Jõgioja (MH)
3. Kalevipoeg (MH)
4. kratt (MH)
5. Toomas Anni (MH)
6. 1600 (UT)
7. in vivo (UT)
8. Endla looduskaitseala (UT)
9. siniraag (UT)
10. zeedonk (UT)
11. kamikaze (MH)
12. Fidel Castro ja Nikita Hruštšov (EV)
13. sõbrustas rootslasega (üldiselt: sõbrustamine valest rahvusest isikuga) (EV)
14. Kapitoolium (MH)
15. judaism (EV)
16. tuvid (JS)
17. Sven - Göran Eriksson (JS)
18. orienteerumine (UT)
19. Allan Oras (JS)
20. Kuuba (JS)
21. sünnimärgid (MH)
22. tulp (MH)
23. Varssavi (MH)
24. Stockholmi sündroom (MH)
25. Google'i asutajad (KS)
26. Ben Barnes, Taylor Swift (KT)
27. One Missed Call (Üks vastamata kõne) (KT)
28. Glenn Miller „In The Mood“ (KT)
29. Austraalia (KT)
30. Coco Chanel (KT)
31. Norra (Teravmäed) (UT/MH)
32. Kurtna järvestik (UT)
33. Seišellid (UT)
34. Kra maakitsus (UT)
35. Pede jõgi (UT)
36. 47 (MH)
37. segway (MH)
38. Kassiopeia (MH)
39. Gustave Eiffel (MH)
40. Lucy (MH)
41. kirjaniku sõnul oli see “ainus paik, kus ma seda jõledust ei näe” (MH)
42. Friedrich Wilhelm Nietzsche (EV)
43. Rembrandt Harmenszoon van Rijn, maal “Danae” (EV)
44. Jack Kerouac (EV)
45. kärnkonn (EV)
46. Gibson (AS)
47. haabjas ehk vene (MH)
48. Balti kett (MH)
49. Gröönimaa (MH)
50. Michael Jackson (MH)